

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

Een ongermaans stukje Afrikaanse fonologie: de tonische sjwa

Hinskens, F.L.M.P.; Van Oostendorp, M.

published in

Woorden om te bewaren – Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen
2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Hinskens, F. L. M. P., & Van Oostendorp, M. (2018). Een ongermaans stukje Afrikaanse fonologie: de tonische sjwa. In Woorden om te bewaren – Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen (blz. 583-592). Skribis.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

EEN ONGERMAANS STUKJE AFRIKAANSE FONOLOGIE: DE TONISCHE SJWA

Frans Hinskens & Marc van Oostendorp*

1. De Afrikaanse sjwa

Het Afrikaans kent de sjwa, net zoals het Nederlands, als reductievocaal. De reductie kan zowel synchroon zijn – voorbeelden in (1) – als diachroon, in klemtoonloze lettergrepen in zowel lexemen (*teken*) als morfemen (*benē*), zoals in het Nederlands.

- (1) *kanon* /ka'nɔn/ > /kə'nɔn/
gordyn /xɔr'dəin/ > /xər'dəin/

Maar anders dan het Nederlands en andere Germaanse talen, komt de sjwa in het Afrikaans ook in beklemtoonde ('tonische') positie voor (Du Plessis Scholz 1980; Ponelis 1990; Raidt 1983; Coetzee ms).

De sjwa is één van de korte vocalen van het Afrikaans en hij zit akoestisch dicht bij /œ/, met dit verschil dat hij niet rond is. De beide spraakklanken contrasteren en er zijn minimale paren, zoals

- (2) *dit, dut*
respectievelijk /dət/, /dæt/

Blijkens Wissings (2018) metingen voor het Standaardafrikaans verschilt sjwa van /œ/ akoestisch vooral op F2 (lagere formantwaarde, dus meer front) en in duur (gemiddeld 66 vs 76 ms). Het verschil wordt wegens de in het gesproken Afrikaans algemene neiging tot ontronding gemakkelijk geneutraliseerd (Wissing 2018). Vergeleken met de Standaardnederlandse sjwa is de Standaardafrikaanse lager (hogere F1-waarde) en meer front (hogere F2-waarde).

---

* Beide auteurs zijn verbonden aan het Meertens Instituut. Frans Hinskens is ook verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam; Marc van Oostendorp aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

De Afrikaanse sjwa komt als beklemtoonde vocaal voor in items die gespeld worden met <i> en corresponderen met de Nederlandse /ɪ/ als:

- (3) *immer, wind, hitte*

Er zijn veel minimale paren van de sjwa met andere, volle, klinkers, zoals het volgende vijftal:

- (4) *pit, put, pot, pet, pad*
 respectievelijk /pət/, /pæt/, /pɒt/, /pɛt/, /pad/

De sjwa figureert ook in de beklemtoonde suffixen *-in* en *-is* (het equivalent van Nederlands *-ist*) als in bijvoorbeeld:

- (5) *kelnerin, humanis* en *pianis*

die woordklemtoon hebben,¹ en buiten de klemtoon ook in bijvoorbeeld

- (6) *intens.*

Deze volle vocaal sjwa kan ook genasaliseerd worden, als in bijvoorbeeld

- (7) *dinsdag, in sy hart.*

Sjwa is de meest frequent voorkomende vocaal in het Afrikaans (volgens Wissing 2018 komt hij vier keer vaker dan de nummer twee, /ɑ/), maar dit zit 'm waarschijnlijk in de accumulatie van het voorkomen als reductievocaal en als volle vocaal.

Omdat er historisch blijkbaar twee sjwa's zijn, kan het nuttig zijn om ze labels te geven als sjwa1 en sjwa2,² vergelijkbaar met 'ui1' en 'ui2' in de historische fonologie van het Nederlands.³ De Afrikaanse sjwa heeft, anders dan de Nederlandse reductievocaal, waarschijnlijk niet de rootstructuur XX van twee timing slots (Van Oostendorp 1997). Voor zover sjwa als volle vocaal het resultaat is van een klankverandering, betrof die niet alleen de etymologische /ɪ/, maar ook het prominente eerste element van de ongeronde voordiftong /ɛi/ (Nederlands /ɛi/), als in

- (8) *sy* 'zij' pers.pron. 3 sg. F
gordyn (zie boven sub (1))

dat in het moderne Afrikaans ook een sjwa is. De beide andere diftongen hebben overigens ook een centrale vocaal, maar dan de ronde /œ/, als eerste element.

2. Sjwa in andere West-Germaanse talen

De sjwa is ook in andere West-Germaanse talen een hoogfrequente klank, maar voor zover ons bekend is hij daarin nooit beklemtoond. Booij (1995) wijst erop dat hij wel een zinsaccent kan krijgen ('dit is de manier om dat te doen'), maar woordklemtoon heeft hij niet. Zowel voor het Nederlands als voor het Duits is er een uitgebreide literatuur die de speciale eigenschappen van de klinker beschrijft (Kager & Zonneveld 1986, Booij, 1995, Van Oostendorp 1997 voor het Nederlands; Wiese 1996 voor het Duits). Een andere typologische observatie die we kunnen maken, is dat voor het Engels sinds SPE (*The Sound Pattern of English*, Chomsky en Halle 1968) wordt aangenomen dat de sjwa altijd het resultaat is van reductie, terwijl het Duits geen reductie lijkt te hebben: de onbeklemtoonde sjwa is altijd onderliggend. Het Nederlands heeft zowel een onderliggende (invariabele) sjwa (*mode, jongen*) als een sjwa die het gevolg is van reductie (*pestoor*). In al die talen is er echter een nauw verband tussen sjwa en de onbeklemtoonde positie.

Ponelis (1990:23) en Gilles & Trouvain (2013) beweren dat ook het Luxemburgs de tonische sjwa kent. Volgens de laatstgenoemde auteurs komt sjwa in het Luxemburgs, behalve in 'unstressed position', ook regelmatig voor 'in stressed syllables or root syllables. The short vowels [ə] and [e] are complementarily distributed allophones of the same phoneme /e/. [e] (with a more open [ɛ] alternative realization) appears only before velar consonants as in *Méck* [mek] 'fly' or *zéng* [tɛŋ] 'ten', whereas [ə] appears in all other positions. Luxembourgish sjwa is realized frequently with light lip rounding and – compared to [e] – this vowel is strongly centralized.' In tegenstelling tot het Afrikaans en het Nederlands is er in het Luxemburgs geen geronde centrale vocaal /œ/ resp. /y/ waarmee deze sjwa contrasteert. Daarom, vanwege het feit dat deze sjwa frequent gerond wordt en omdat het mogelijk slechts een allofoon is, is het denkbaar dat deze Luxemburgse sjwa het equivalent is van Nederlands en Afrikaans /y/ resp. /œ/; deze indruk wordt versterkt door voorbeelden als /dən/, orthografisch *dënn*, voor 'dun'. We vinden deze vocaal ook in de eerste lettergreep van de aanduiding van de taal, *Lëtzebuergesch* ['lətsəbuəʃ], die ook correspondeert met een /y/ in het Nederlands. Het lijkt er, kortom, op dat het Afrikaans de enige Germaanse taal is met een tonisch foneem sjwa.

3. Enkele onderzoeksvragen over de Afrikaanse tonische sjwa

Het voornaamste doel van deze bijdrage is om nieuwe vragen over de tonische Afrikaanse sjwa te stellen, die wij voornemens zijn te onderzoeken. In paragraaf 4 opperen we ook wat eerste antwoorden.

1. Is de Afrikaanse beklemtoonde sjwa het gevolg van een klankverandering die de ongespannen ongeronde hoge voorvocaal /ɪ/ gecentraliseerd heeft?
2. Als deze nieuwe beklemtoonde sjwa het resultaat is van klankverandering, is de akoestische ruimte van voorheen /ɪ/ dan ingenomen door een andere korte vocaal?
3. Heeft de huidige beklemtoonde vocaal sjwa ook andere bronnen dan de vroegere /ɪ/?
4. De Afrikaanse tegenhanger van Nederlands *ik* is *ek*, /ɛk/. Is dit een incidenteel geval of zijn er andere items met etymologisch tonisch /ɪ/ die in het Afrikaans /ɛ/ zijn? In het laatste geval: is er sprake geweest van een 'phoneme split'?
5. Is de klankverandering symmetrisch verlopen, met andere woorden is /u/ ook gecentraliseerd?
6. Houdt de promotie van sjwa tot volle vocaal structureel verband met het wankele lengtecontrast in de Afrikaanse vocaalinventaris, dat zich vooral voor /ɪ/ voordoet (Coetzee ms)?
7. Zijn er Nederlandse dialecten waarin /ɪ/ gecentraliseerd wordt of is?
8. In hoeverre heeft taalcontact een rol gespeeld in deze klankverandering? Via tweedetaalverwerving? Meertaligheid?
9. Is de klankverandering in alle variëteiten van het Afrikaans hetzelfde verlopen? Zo ja, verschillen ze alleen in tempo (zijn er progressieve dialecten of etnolecten? conservatieve?) of ook kwalitatief?

4. Verdieping in sommige van de vragen

Binnen het bestek van deze bijdrage voor Afrikaanspromotor Jacques van Keymeulen zullen wij enige aandacht besteden aan de vragen 1, 2, 3, 4 en 7.

Het moderne Afrikaans kent geen foneem /ɪ/ (Posthumus 1968: 148-149) en elke Nederlandse beklemtoonde /ɪ/ lijkt in het Afrikaans uitzonderingsloos te corresponderen met sjwa (Du Plessis Scholtz 1980: 61).⁴ Volgens Raidt (1983: 94) is Nederlands /ɪ/ aan de Kaap vervangen door /ə/. Uit de literatuur over de *Werdengang* van het Afrikaans wordt niet onmiddellijk duidelijk hoe de huidige situatie tot stand gekomen is. Voor zover de diachronie zich uit de literatuur laat recon-

strueren, komen er enkele contouren naar voren; tot de meest geprononceerde contouren behoort zeker de variatie tussen /ɪ/ en /ɛ/.

I > ɛ

Raidt (1983: 94) meent op basis van het 18e- en 19e-eeuwse materiaal dat de neiging om /ɪ/ te verlagen tot /ɛ/ in de Afrikaanse ‘Umgangssprache’ veel sterker moet zijn geweest dan tegenwoordig; zij signaleert dat ɪ > ɛ in de Afrikaanse dialecten tot ongeveer 1930 ver verbreid moet zijn geweest, maar daar inmiddels door de ‘Kultursprache’ grotendeels verdrongen is (vgl. Ponelis 1990: 22).

De Nederlandse /ɪ/ werd in 18e- en 19e-eeuwse Kaapse teksten vaak geschreven als <e> en volgens Du Plessis Scholtz (1980: 61) was dit niet uitsluitend een verschil in spelling, maar werd er /ɛ/ gerealiseerd; soms betrof het van oorsprong 17e-eeuws Nederlandse ‘wisselvormen’ (bijv. Afrikaans *lek* voor standaard Nederlands *likken*, *lê* voor *liggen*), maar in de meerderheid van de gevallen is de /ɪ/ pas aan de Kaap veranderd in /ɛ/ (zoals in *optel* voor Nederlands *optillen*, *wen* voor *winnen*; Du Plessis Scholtz 1980: 61; De Villiers 1978: 82) of sjwa. Volgens Ponelis (1990: 21-22) is het gebruik van Afrikaanse vormen met /ɛ/ voor Nederlands /ɪ/ voor niet-nasalen in de 20e eeuw gestigmatiseerd geraakt of ingeëngd tot ‘die taal van ouer mense’, waardoor er maar weinig /ɛ/ vormen (zoals *bender*) overgebleven zijn.

I > sjwa

Volgens Ponelis (1990: 21) is /ɪ/ (in bijvoorbeeld *wit* en *kind*) ‘in Hollands [...] minder gespanne en meer centraal en sjwa-agtig’, een realisatie die de auteur aanduidt als ‘hoë sjwa’, hoge sjwa. ‘Die toniese hoë sjwa het in Afrikaans tot die neutrale sjwa [...] oorgegaan’.

De Nederlandse /ɪ/ correspondeerde volgens Le Roux (1921: 19) soms met <ü>⁵, als in *gunter* (Nederlands *ginder*) en *sluk* (Nederlands *slikken*) en ook omgekeerd als in *klits* (Nederlands *klutsen*).

Een belangrijke observatie in dit verband is mogelijk dat de (onbeklemtoonde) /ɪ/ zich in het Nederlands soms als een sjwa gedraagt, met name wanneer deze voor een velaire consonant voorkomt (Van Oostendorp 2001). Interessant in dat verband is ook de spelling van sjwa als <i> in woorden als *koring*, van het Nederlandse *koren*. Dit alles wijst mogelijk op een intieme band tussen ɪ en sjwa, ook in het Nederlands.

ɛ > I

Voorafgaand aan nasalen correspondeert Nederlands /ɛ/ vaak met historisch Afrikaans /ɪ/, als in Afrikaans *bring*, *dink*, en *skink*, met /ɪ/ voor Nederlands

bring, denk, schenk – variatie die ook in bepaalde traditionele dialecten van het Nederlands (De Villiers 1978: 82) of meer bepaald 17e-eeuws Hollands (Ponelis 1990: 23) voorkomt. De grote meerderheid van de verschuivingen heeft echter aan de Kaap plaatsgevonden (De Plessis Scholz 1980: 62).

Le Roux schreef in 1921 dat de Nederlandse /ε/ en /ɪ/ in grote delen van het Afrikaanse taalgebied ‘sekundaire overgangen hebben doorgemaakt’ (p. 17), maar dat de primaire toestand in Boland (noordoostelijk van Kaapstad) nog voorhanden was. Nederlands /ε/ correspondeerde anno 1921 voor een veld nasaal veelal met /ɪ/, maar voor een ‘gedekte nasaal’ is de situatie volgens Le Roux onvoorspelbaar. ε > ɪ voor niet-nasalen is volgens Ponelis (1990:22) zowel in het Nederlands als in het Afrikaans ‘redelijk schaars’.

ε > ɪ / sjwa

18e- en 19e-eeuwse Kaaps-Hollandse teksten bevatten varianten als *bin* voor *ben* en *kenders* voor *kinderen* (Conradie 1986: 90-98), waarbij laatstgenoemde auteur aantekent dat de <ε> in *kenders* mogelijk voor sjwa stond.

Vormen als *bring, dink* en *skink* worden in het moderne Afrikaans met sjwa gerealiseerd (Raidt 1983: 94). Veel vroegere sjwa’s voor /ŋ(k)/ zijn teruggedrongen (en vermoedelijk /ε/ geworden).⁶ Voor /m/ of /n/ bevatten de oude Kaapse teksten vrijwel altijd een sjwa (vgl. Raidt 1983: 94), maar tegenwoordig is de vocaal veelal identiek aan de Standaardnederlandse – al vindt men in dialectaal Afrikaans nog vaak sjwa (als in *linde, him*, Nederlands *lenden, hem*; Du Plessis Scholtz 1980: 63).

ε > sjwa?

Afrikaans sjwa voor Nederlands /ε/ is volgens Du Plessis Scholtz (1980: 62) ‘veel minder gewoon’ dan ɪ > ε. In sommige gevallen gaat het volgens de auteur ook weer om uit het Nederlands geërfdde wisselvormen (zoals *pik* met sjwa voor standaard Nederlands *pek*); maar de meerderheid van de gevallen (die ook in het Afrikaans als dialectaal beschouwd worden), zoals *verlip* voor Nederlands *verlept*, is vermoedelijk pas aan de Kaap ontstaan. De meeste gevallen waarin Afrikaans sjwa (gespeld als <i>) correspondeert met Nederlands /ε/ komen vóór een nasaal voor. Voorbeelden zijn *bring, dink* en *hings*; volgens Du Plessis Scholtz (1980: 62) stamt de variatie uit ‘die Hollandse volkstaal’.

Het lijkt niet waarschijnlijk dat er een autonome verschuiving ε > sjwa heeft plaatsgehad. Volgens Ponelis (1990:21) is er in de ontwikkeling van het Afrikaans een historische fase waarin een gecentraliseerde /ɪ/, de ‘hoë sjwa’, varieerde met /ε/:

(9a) k[ĩ]nd ~ k[ɛ]nd

gevolgd door een fase waarin de gecentraliseerde /ĩ/ veranderde in een ‘neutrale sjwa’, waardoor sjwa ging variëren met /ɛ/:

(9b) k[ə]nd ~ k[ɛ]nd

/ɪ/ is dus via een gecentraliseerde /ĩ/ (‘hoë sjwa’), in sjwa (‘neutrale sjwa’) veranderd. Veel vormen met /ɛ/ hebben verschuiving naar /ɪ/ ondergaan en vandaaruit naar sjwa. Vormen met /ɪ/ die veranderd zijn in /ɛ/ (zoals *ek* en *wen*) en vormen waarvan de eerder tot /ɪ/ verhoogde /ɛ/ weer ‘gerestaureerd’ is (bijv. *omtrent*, *engel*) zijn de dans ontsprongen.

5. Summa summarum

De tonische sjwa is vermoedelijk ontstaan doordat /ɪ/ stapsgewijs gecentraliseerd werd (vraag 1) en ook in het Nederlands fonologisch gezien (zij het niet fonetisch) al redelijk dicht bij de sjwa staat. Dit lijkt moeilijk te verenigen met Labov’s ‘Principles of Vowel Shifting’, die onder meer behelzen dat ongespannen vocalen dalen (‘the tendency for vowels [...] to fall along nonperipheral tracks’, Labov 2010:252); dat zou resulteren in ɪ>ɛ, in plaats van ɪ>sjwa. De vrijgekomen ruimte in het vocaaltrapezium / in de akoestische ruimte is in het moderne Afrikaans niet ingenomen door een andere vocaal (vraag 2). De huidige volle vocaal sjwa gaat voor een klein deel terug op /ɛ/, maar de verandering van /ɛ/ in sjwa is indirect verlopen via ɛ>ɪ resp. ɪ>sjwa (vraag 3). De verschuiving van /ɪ/ naar /ɛ/ lijkt historisch dialectologisch niet sporadisch te zijn geweest, maar in het Afrikaans is ze lexicaal goeddeels teruggedraaid door (wat Ponelis aanduidt als) ‘kultivering’ naar het model van het Standaardnederlands, dat tot 1925 in Zuid-Afrika de norm was. Van een ‘phoneme split’ is nooit sprake geweest, wel van fonetische variatie (vraag 4).

Vragen 5 en 6 kunnen zelfs niet tentatief beantwoord worden op basis van bovenstaande schetsjes.

Sommige Hollandse dialecten hebben de neiging om de sjwa meer voor in de mond te maken. Dat er Nederlandse dialecten (geweest) zijn waarin /ɪ/ gecentraliseerd werd of wordt, kan niet uitgesloten worden; volgens Ponelis (1990:21) centraliseren Hollandse dialecten de /ɪ/. Blijkens de FAND (deel 1, kaarten 63, 64 en 71) wordt *wit* in centrale en westelijke Brabantse, Oost-Vlaamse en West-Limburgse dialecten met /y/ gerealiseerd, heeft *dik* in de Vlaams Brabantse en West-Limburgse dialecten /y/ en *winter* in centrale en westelijk Brabantse en West-Vlaamse dialecten /y/ – in alle gevallen een geronde ongespannen middenklinker;

van centralisering is nergens sprake. Vraag 7 laat zich, kortom, op dit moment nog moeilijk beantwoorden.

Ponelis (1990: 23) meent dat de verlaging van de gecentraliseerde /i/ waarschijnlijk geen contactverschijnsel is, aangezien de tonische sjwa 'n gemarkeerde segment is', dat door de Khoekhoe (en later door andere zwarten) vervangen is door /ɛ/. De vraag of een segment gemarkeerd is, kan alleen taalspecifiek en vaak alleen voor specifieke prosodische posities beantwoord worden. En dat de tonische sjwa in het Khoekhoe Afrikaans vervangen is door een ander segment, laat strikt genomen geen conclusies toe over het aandeel van Afrikaans-Námá tweetaligen in de genese ervan. Tegelijkertijd lijkt het wel vast te staan dat de tonische sjwa een Kaapse en Afrikaanse voortzetting is van fonetische tendenzen in dialecten van de Hollandse kolonisten; dit is in lijn met het zogenoemde superstraat-scenario, dat het Afrikaans benadert als voortzetting van structurele variatie die reeds aanwezig waren in de dialecten van de 17e-eeuwse Nederlandse kolonistoren en settlers. De voor bepaalde aspecten van de historische ontwikkeling van het Afrikaans naar voren gebrachte alternatieve taalcontactscenario's van interlectische aanpassing en creolisering⁷ zijn ook in verband met de tonische sjwa daarom echter niet per se van tafel. Vraag 8 kan op basis van de hier geschetste feiten en ontwikkelingen dus evenmin beantwoord worden.

Dat deze complexe klankverandering in alle variëteiten van het Afrikaans hetzelfde verlopen is lijkt, ook gezien de historische en dialectologische nuances die door sommige auteurs op sommige plekken worden aangebracht, onwaarschijnlijk. In hoeverre de verschillen niet alleen de fasering maar ook de fonologische kwaliteit betreffen, laat zich zonder exacte data (voor de moderne en historische dialecten van het Afrikaans) niet vaststellen. Ook vraag 9 kan in dit stadium daarom niet beantwoord worden.

De tonische sjwa werpt, kortom, een scala van vragen op die historisch dialectologische, historisch fonologische, contact-linguïstische en taalstructurele kanten opwijzen. Slechts enkele daarvan zijn hier met het nodige voorbehoud en eigenlijk alleen nog maar voorlopig beantwoord. Aan het werk, dus!

Referenties

- Booij, G. (1995). *The Phonology of Dutch*. Oxford: OUP.
- Coetzee, A. (manuscript). *Vowel length in Afrikaans monophthongs*. Ongepubliceerd, Universiteit van Michigan.
- Chomsky, N. & M. Halle (1968). *The Sound Pattern of English*. Cambridge (Mass.): The MIT Press.
- Conradie, C.J. (1986). *Taalgeskiedenis*. Pretoria & Kaapstad: Academica

- De Villiers, M. (1978). *Nederlands en Afrikaans*. Goodwood: Nasou Beperk.
- Du Plessis Scholz, J. (1980). *Wording en ontwikkeling van Afrikaans*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers Beperk.
- Gilles, P. & J. Trouvain (2013). Luxembourgish. *Journal of the International Phonetic Association*, 43, 1, 67-74.
- Goossens, J., J. Taeldeman & G. Verleyen (1998). *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten. Deel 1: De Westgermaanse korte vocalen in gesloten lettergreep*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL).
- Hinskens, F. (2009). Zuid-Afrika en het Afrikaans. Inleidende notities over geschiedenis, taal en letterkunde. In: H. den Besten, F. Hinskens, & J. Koch (red.), *Afrikaans. Een drieluik*. Amsterdam/Münster: Stichting Neerlandistiek VU/Nodus Publikationen, 9-33.
- Hinskens, F. (2014). The Lenition and Deletion of Medial Voiced Obstruents in Afrikaans: Some Internal, External, and Extralinguistic Factors. *Journal of Germanic Linguistics* 26 (3), 248-271.
- Kager, R., & W. Zonneveld (1986). Schwa, Syllables, and Extrametricality in Dutch. *The Linguistic Review* 5: 197-221.
- Labov, W. (2010). *Principles of linguistic change. Volume 3: Cognitive and cultural factors*. Oxford: Blackwell.
- Le Roux, J. (1921). *Handleiding in het Afrikaans voor Nederlanders*. Amsterdam: Van Looy
- Ponelis, F. (1990). *Historiese klankleer van Afrikaans*. Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch (Annale 1990/1)
- Posthumus, M.J. (1968). Die klankleer van Afrikaans. In: H.J.J.M. van der Merwe (red.), *Afrikaans: sy aard en ontwikkeling*. Pretoria: Van Schaik, 148-168.
- Raidt, E.H. (1983). *Einführung in Geschichte und Struktur des Afrikaans*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.
- Van Oostendorp, M. (1997). Enkele eigenschappen van de Nederlandse sjwa. *Nederlandse Taalkunde* 3:1-25.
- Van Oostendorp, M. (2001). Van koren tot koring. Nasaalvelarisering in het Afrikaans, het Nederlands en enkele andere talen. *Tabu* 31 (3-4), 19-34.
- Wiese, R. (1996). *The Phonology of German*. Oxford: OUP.
- Wissing, D. (2018). Afrikaans > Phonology > Segment inventory > Overview of Afrikaans vowels; Afrikaans > Phonology > Word stress > The short vowels of Afrikaans. In *Taalportaal*. <www.taalportaal.org/taalportaal/>. Geraadpleegd eind maart en begin april 2018.

NOTEN

- 1 De /ɪ/ in het onbeklemtoonde Nederlandse derivatiesuffix *-ɪɣ/*, als in *aardig*, *lollig* en *enig*, kan als sjwa gerealiseerd worden, al is het niet duidelijk hoe verbreid dit is. Ponelis (1990: 23) wijst erop dat de ‘neutrale sjwa’ al voorkwam in Middelnederlandse vormen als *sculdech*.
- 2 Dit is niet wat Wissing (2018) bedoelt met Type I-sjwa en Type II-sjwa; die aanduidingen gaan over slotlettergrepen met sjwa plus sonorante consonant resp. sjwa plus obstruent.
- 3 Raidt (1983: 99) meldt een lange sjwa, weergegeven als [ə:], in *wie* (meervoud van *wig*) [və:hə], en voegt toe dat het hier om een “einmaliger Fall” gaat. Coetzee (ms) is nauwkeuriger en meldt: “the only place where a long sjwa is found is in the plural of nouns that end in /-əx/. When the /ə/-plural suffix is added, the /x/ is replaced by a glide (/j, w, f/) and the preceding vowel lengthens”; Coetzee geeft als voorbeeld [və:fiə].
- 4 Nederlandse sjwa’s corresponderen in het Afrikaans default met sjwa, al zijn ze in sommige omgevingen ook weg gesyncopeerd (bijvoorbeeld *werklik*, *maklik*, *be-grafnis*) of geapocopeerd (bijvoorbeeld *oop*, *vark*, *tant*). Sporadisch is de Nederlandse slotsjwa in items als *senuwee*, *weduwee* en *skaduwee* (~*skadu*) gepromoveerd tot /e?/ met secundaire klemtoon.
- 5 Vermoedelijk met de klankwaarde die latere auteurs als sjwa aanduiden.
- 6 Op dit punt is Du Plessis Scholtz (1980: 62) niet eenduidig.
- 7 De drie scenario’s zijn samengevat en geïllustreerd in Hinskens (2009: 18-23). Zoals in Hinskens (2014) wordt gedemonstreerd, heeft interlectische aanpassing een rol gespeeld in de lenitie van de stemhebbende mediale obstruenten /ɣ, v, d/ en hun Nàmá equivalenten /g, b, d/ in vormen als *reën* (‘regen’), *aand* (‘avond’) en *zaal* (‘zadel’).